

ทุนทางสังคมท่ามกลางภัยพิบัติ: กรณีศึกษาภาวะอุทกภัยของตำบล
แห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี พ.ศ.2554¹

Social Capital in Disaster:

A Case Study of 2011 Flood in Nonthaburi Province

นายพลภัฏฐ์ อำไพ²

Phalat Ampai

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาทุนทางสังคมผ่านกรณีศึกษาภาวะอุทกภัยของตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี พ.ศ.2554 ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งประกอบด้วย การสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและกึ่งทางการ และการสังเกตการณ์ เพื่อสะท้อนให้เห็นระบบความคิดและวิธีการแก้ปัญหาของคนในสังคมนั้นๆ ที่เกิดจากการมี การใช้ทุนทางสังคม รวมถึงผลในด้านบวกและลบของทุนทางสังคม และความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับท้องถิ่น โดยพบว่า

1. การก่อเกิดและสั่งสมทุนทางสังคมในพื้นที่แห่งนี้ จะมาจากสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ซ้อนทับกันระหว่างความสัมพันธ์แนวราบที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีสถานะที่คล้ายคลึงกันในครอบครัว เครือญาติ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2556 เรื่อง “ทุนทางสังคมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในภาวะอุทกภัย พ.ศ.2554 : กรณีศึกษาตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก “สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร”

² นิสิตระดับมหาบัณฑิต สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และกลุ่มเพื่อนบ้าน เรียกว่า การยึดโยง (Bonding) และการเชื่อมโยง (Bridging) ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีฐานะแตกต่างกัน เรียกว่า ความเกี่ยวพัน (Linking)

2. ในภาวะอุทกภัยทุนทางสังคมที่มาจากสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ซ้อนทับกันทั้งในแนวราบและแนวดิ่ง กลายเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ ทั้งในการจัดการของภาครัฐและผู้ประสบภัย โดยปรากฏผลทั้งในแง่บวกและลบ กล่าวคือ ในแง่บวก ทุนทางสังคมเป็นตาข่ายรองรับทางสังคม (Social safety Net) ในภาวะยากลำบาก เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากรที่ขาดแคลน สำหรับในแง่ลบ ทุนทางสังคมก็สร้างความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งส่งผลต่อความไว้วางใจที่ถดถอยลง ซึ่งในแง่นี้ทุนทางสังคมสะท้อนถึงการดำรงอยู่ที่ต่อเนื่องของระบบอุปถัมภ์ และคลี่คลายให้เห็นถึงตรรกะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หลบซ่อนอยู่

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ภาวะอุทกภัย

Abstract

This article aims to study social capital through the 2011 Flood in one sub-district of Nonthaburi Province. Qualitative research techniques consisting of survey, in-depth interview, structured and semi-structured interviews and observation-were used to explain 1) ideology and problem resolutions in the community through the lens of social capital as well as 2) impacts of Social Capital and the linking of local power relationship.

The key findings are as followed:

1) The formation and accumulation of social capital in the community from the overlapping between (1) horizontal association from bonding and bridging among family and neighbor, and (2) vertical association between linking groups.

2) The positive and negative impacts from the usage of the social capital by the government and victim. Social safety net, source of information and ways to access scarce resources were the positive impact while the unequally to access resource and trust reduction were negative ones reflecting the continuing of the patronage system and power relation.

Keyword: Social Capital, disaster, Power relations, flood

บทนำ

ในปี 2554 ประเทศไทยต้องประสบกับมหาอุทกภัยครั้งรุนแรงในรอบหลายทศวรรษ ครอบคลุมพื้นที่กว่า 65 จังหวัด (กรมอุตุฯนิคมวิทยา, 2554: 1) เช่นเดียวกับในพื้นที่กรณีศึกษาตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี ทั้งด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มอ่างกะทะและมีคูคลองเชื่อมติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา รวมถึงในปีนี้น้ำปริมาณมากกว่าในทุกๆ ปี ทำให้ภาวะอุทกภัยครั้งนี้ ดูจะเป็นครั้งที่ยุทธศาสตร์ที่สุดของพื้นที่แห่งนี้ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555) และด้วยความรุนแรงของสถานการณ์อุทกภัย นอกจากการได้รับความช่วยเหลือจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนที่มีอย่างจำกัดแล้ว ในระดับท้องถิ่นก็ยังมีผู้ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้ประสบอุทกภัยมีชีวิตอยู่รอดได้ในสภาวะการเช่นนั้น เครือข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวนับเป็นทุนที่สำคัญของชุมชนที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” (social capital) ที่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งในภาวะปกติ และในช่วงวิกฤติ อย่างไรก็ตาม ในอีกด้านหนึ่ง การใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ก็อาจเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างคนที่เข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ได้ยากกว่ากับคนที่เข้าถึงได้ง่ายกว่าด้วยเช่นกัน

บทความนี้จะวิเคราะห์ให้เห็นถึง การมี การใช้ทุนทางสังคม ผลในด้านบวกและลบ รวมถึงความเชื่อมโยงของทุนทางสังคมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยอาศัยกรณีศึกษาภาวะอุทกภัยของตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี พ.ศ.2554 ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยที่หลากหลาย ได้แก่ การสำรวจ (Survey) การสัมภาษณ์เชิงลึก

(In-depth Interview) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการหรือกึ่งทางการ (Formal or Semiformal Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) โดยแบ่ง การนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการทำความเข้าใจสาระสำคัญของแนวคิดทุนทางสังคม และส่วนที่สอง เป็นการขยายความให้เห็นทุนทางสังคมท่ามกลางภัยพิบัติ ทั้งปฏิบัติการของทุนทางสังคม พลั้งและศักยภาพในการขับเคลื่อน รวมถึงข้อจำกัด ก่อนจะสรุปในส่วนสุดท้าย โดยแต่ละส่วนจะมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดทุนทางสังคม

ในต่างประเทศแนวคิดทุนทางสังคมได้รับการกล่าวถึงเป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. 1916 ในงานเขียนชื่อ “เรื่องราวแห่งความสำเร็จ” (A story of achievement) ของ ไลดา ฮานิฟาน (Lyda Judson Hanifan) (Farr, 2003 อ้างถึงใน ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2547: 27) และหลังจากงานชิ้นนี้แล้ว ก็มีการกล่าวถึงแนวคิดนี้อีกหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก จนในช่วงทศวรรษที่ 1980 แนวคิดนี้จึงเริ่มมีการวิเคราะห์กันอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยเฉพาะจากงานของ ปีแอร์ บูดีเยอร์ (Pierre Bourdieu) และเจมส์ โคลแมน (James Coleman)³ (National Statistics, 2001: 7-8) และในช่วงทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา แนวคิดนี้ก็เริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายเป็นอย่างมากทั้งในแวดวงสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ จากงานของ

³ อ่านเพิ่มเติมได้ในงานเขียนของ ปีแอร์ บูดีเยอร์ “The Form of Capital” ปี ค.ศ. 1983 และ งานเขียนของเจมส์ โคลแมน “Social capital in the creation of Human capital” ปี ค.ศ. 1988

โรเบิร์ต พัทนัม (Robert Putnam)⁴ ซึ่งเป็นความพยายามของเขาในการส่งเสริมให้มีการพูดคุยกันข้ามสาขาวิชาระหว่างนักสังคมศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ในช่วงกลางปี 1990 (โรเบิร์ต พัทนัม (Robert Putnam) อ้างถึงใน สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล, 2555: 6) นอกจากนี้การที่ธนาคารโลก (World Bank) ให้การตอบรับและนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ก็เป็นอีกปัจจัยที่สำคัญด้วยเช่นกัน

สำหรับในประเทศไทยแนวคิดทุนทางสังคมกลายเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายนับจากวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ.1997) เป็นต้นมา โดยมีตัวกระตุ้นที่สำคัญอย่าง “กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment Fund-SIF) ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและเงินกู้จากธนาคารโลก ภายใต้โครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project: SIP) เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่แนวคิดนี้ไปในวงกว้าง และได้รับการตอบรับจากวงการพัฒนาเป็นอย่างมากจากทั้งในหมู่ของนักวิชาการองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาชน และภาครัฐ แต่ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าในประเทศไทยจะมีการรวมเอาแนวคิดอื่นๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม ทุนธรรมชาติ และทุนภูมิปัญญา เป็นต้น เข้ามาเป็นองค์ประกอบของทุนทางสังคมอีกด้วย

⁴ อ่านเพิ่มเติมได้ในงานเขียนของโรเบิร์ต พัทนัม “Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy” ปี ค.ศ. 1993 และนอกจากนี้ ในปัจจุบันยังถือได้ว่าแนวคิดทุนทางสังคมแบบพัตนัมเมื่อนั้นถือเป็นกระแสหลักของงานด้านทุนทางสังคมที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ

อย่างไรก็ดี การมองแนวคิดนี้จะมีความหลากหลายและแตกต่างกันออกไปทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เนื่องมาจากการนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ที่หลากหลายในแวดวงต่างๆ อย่างไรก็ดี พบว่าประเด็นสำคัญที่นักคิดและองค์กรต่างๆ มีความเห็นร่วมกันเกี่ยวกับแนวคิดนี้ คือ ต่างต้องการชี้ให้เห็น **“ความสำคัญและประโยชน์ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งในระดับปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร และเครือข่าย ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคมที่มีร่วมกัน”** นั่นเอง

สำหรับคุณประโยชน์ของแนวคิดทุนทางสังคมนั้น ในมุมมองของนักคิดและองค์กรต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ต่างเห็นพ้องต้องกันว่าทุนทางสังคมจะเป็นกลไกสำคัญหนึ่งนอกเหนือไปจากทุนประเภทอื่นๆ หรืออาจจะกล่าวให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นก็คือ ในขณะที่ทุนทางเศรษฐกิจอยู่ในบัญชีธนาคารและทุนมนุษย์อยู่ในหัว ทุนทางสังคมจะอยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ การมีทุนทางสังคม มนุษย์จึงต้องมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นที่มาของผลประโยชน์ทั้งหลาย (Alejandro Portes, 1998: 7) ที่จะช่วยก่อให้เกิดความไว้วางใจ เชื่ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนหรือการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตย หรือการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั่นเอง

อย่างไรก็ดี ในอีกด้านหนึ่งทุนทางสังคมก็มีแง่ลบ หรือในด้านที่ไม่ดีอยู่เช่นกัน เช่น การกีดกันและการผูกขาดทรัพยากรอยู่ในกลุ่มความสัมพันธ์เท่านั้น การทำให้บรรทัดฐานของตนเองหรือของกลุ่มอยู่ในระดับต่ำลง การต่อต้านข้อมูลข่าวสาร รวมถึงทุนทางสังคมในกลุ่มความสัมพันธ์ที่มีเป้าประสงค์ในด้านการก่อกองชาวยุทธหรือในเชิงต่อต้านสังคม เป็นต้น

ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลในด้านลบของแนวคิดนี้นั้น จะเห็นได้จากงานของนักคิดในต่างประเทศหลายท่าน เช่น อะเลฮานโดร โพรเตส (Alejandro Portes) ในงานเรื่อง “Social Capital; its origins and applications in modern sociology” (1998) เป็นต้น แต่ดูเหมือนว่าในประเทศไทยยังไม่มี การวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดทุนทางสังคมมากนัก โดยอาจมีสาเหตุที่สำคัญที่สืบเนื่องมาจาก “ในสังคมไทยมีแรงผลักดันในการใช้แนวคิดทุนทางสังคมเป็นแนวคิดในเชิงบวก และการเป็นทุนเพื่อสังคม” (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2547: 87) แม้ว่าจะมีนักคิดบางท่านของไทย เช่น อมรา พงศาพิชญ์ อัมมาร สยามวาลา และประเวศ วะสี เป็นต้น ได้พยายามเน้นย้ำว่า การนำแนวคิดทุนทางสังคมมาใช้ในสังคมไทยควรคำนึงถึงความเชื่อมโยงของระบบอุปถัมภ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อทั้งในด้านลบ และการเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือความสัมพันธ์ในแนวดิ่งก็ตาม

ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเป็นหลักสำคัญในแนวคิดทุนทางสังคมจึงควรพิจารณาถึงผลในด้านลบ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมทั้ง 2 ระบบควบคู่กัน ทั้งในส่วนของระบบอุปถัมภ์หรือระบบความสัมพันธ์ในแนวดิ่งซึ่งมีลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีอำนาจมากกว่ากับผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า และระบบความสัมพันธ์ในแนวราบของกลุ่มคนที่มีฐานะ อำนาจ หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในที่นี้ขอยกตัวอย่างเพิ่มเติมให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยอาศัยงานของ Thomas Dufhues, Gertrud Buchenr ieder and Nuchanata Munkung (2013) ซึ่งพวกเขาได้จำแนกลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

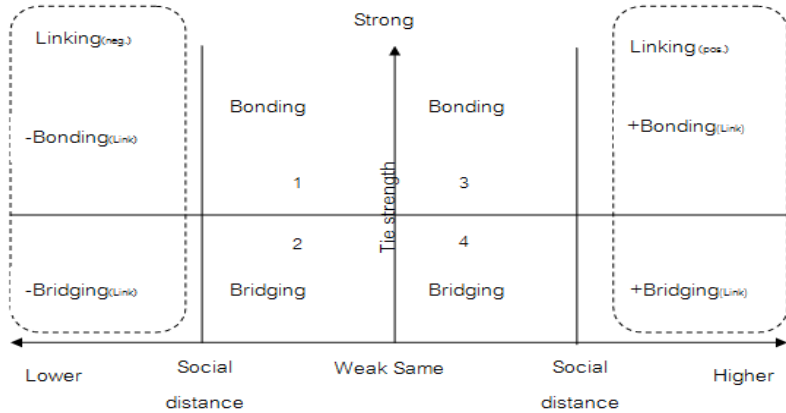
1) การยึดโยง (bonding) และความเกี่ยวพัน (Linking) เชิงลบ เป็นสายสัมพันธ์ในแนวดิ่งระหว่างบุคคล ที่มีสถานะแตกต่างกัน

2) การเชื่อมโยง (Bridging) เชิงลบเป็นสายสัมพันธ์แนวราบระหว่างบุคคลที่มีสถานะที่คล้ายคลึงกัน

3) การยึดโยง (bonding) และความเกี่ยวพัน (Linking) เชิงลบ เป็นสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในแนวตั้งที่มีฐานะแตกต่างกัน

4) เชื่อมโยง (Bridging) เชิงลบเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในแนวราบที่มีสถานะที่คล้ายคลึงกัน

ทั้งนี้ รูปแบบความสัมพันธ์ทั้งเชิงลบและเชิงบวก อาจเกิดขึ้นได้จากทั้งในการยึดโยงกับความเกี่ยวพันในแนวตั้งและในการเชื่อมโยง เช่น การหยิบยืมของนั้น จะสามารถหยิบยืมได้จากกลุ่มที่ 3 และ 4 เท่านั้น โดยในกลุ่มที่ 3 จะเป็นการหยิบยืมจากคนภายนอกที่มีอำนาจ และสามารถได้รับของมากกว่าในกลุ่มที่ 4 ที่ฐานะเท่าๆกัน ซึ่งในกลุ่มที่ 4 นี้จะเป็นการหยิบยืมจากสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ระดับเดียวกัน ในขณะที่กลุ่มที่ 1 และ 2 จะไม่สามารถหยิบยืมได้เลยไม่ว่าจะจากคนข้างนอกหรือในระดับเดียวกัน เป็นต้น (รายละเอียดดังแผนภาพที่ 1)

แผนภาพ 1 แสดงรูปแบบที่แตกต่างกันของทุนทางสังคม

ที่มา: ดัดแปลงจาก Thomas Dufhues, Gertrud Buchenrieder and Nuchanata Munkung. "Social Social capital and market Imperfections: accessing formal credit in Thailand." 2013.

กล่าวโดยสรุป สำหรับแนวคิดทุนทางสังคมนั้น แม้จะมีการมองแนวคิดนี้ที่แตกต่างกันออกไปทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เนื่องมาจากการนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ในแวดวงต่างๆ บนฐานคิดที่แตกต่างกัน แต่นัยสำคัญของแนวคิดที่มีร่วมกัน คือ ต่างต้องการชี้ให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (โดยเฉพาะที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ หากมองตามแนวคิดทุนทางสังคมกระแสหลักแบบพัฒน์เมียน) ทั้งในระดับปัจเจกชน กลุ่ม องค์กร และเครือข่าย ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคมที่มีร่วมกัน ที่จะส่งผลทั้งในแง่บวกและแง่ลบ รวมถึงอาจมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจอีกด้วย ดังที่จะได้ชี้ให้เห็นในส่วนต่อไป ไปผ่านกรณีศึกษาที่จะนำเสนอในส่วนต่อไป

ทุนทางสังคมในภาวะอุทกภัย

1. บริบทเชิงพื้นที่

พื้นที่ที่กรณีศึกษาแห่งนี้เป็นตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 1,494 ไร่ (5.8 ตารางกิโลเมตร) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศเหนือของอำเภอบางกรวย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มอ่างกะทะ และมีเครือข่ายลำน้ำครอบคลุมพื้นที่โดยส่วนใหญ่ และยังเชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาอีกด้วย โดยปัจจุบันตำบลแห่งนี้ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 หมู่บ้าน มีประชากรอาศัยอยู่ราว 9,350 คน จำนวน 3,839 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบล, 6 สิงหาคม 2555) ซึ่งประชากรจะเป็นการผสมผสานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมกับชุมชนจัดสรร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) **ชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิม** เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาอย่างยาวนาน โดยในชุมชนบางแห่งมีหลักฐานว่ามีการก่อตั้งชุมชนมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยา (หวน พิณรุฬันธ์, 2547: 22-23) และส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณริมคลองสายหลัก ด้วยเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในอดีต และชาวบ้านส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรเป็นหลัก อีกด้วย เช่น สวนทุเรียน สวนมังคุด ปลูกข้าว และทำตาล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ ๆ ส่วนใหญ่นิยมหันไปประกอบอาชีพอื่นๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเกษตรแล้ว และได้มีการการเปลี่ยนพื้นที่เกษตรกรรมเดิมไปเป็นที่อยู่อาศัยในลักษณะหมู่บ้านจัดสรร และเพื่อการอุตสาหกรรมและพาณิชย์มากขึ้น ในแง่ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านนั้นส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกันมากนักโดยมีฐานะในระดับปานกลาง

2) **ชาวบ้านในชุมชนจัดสรร** เป็นชาวบ้านที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ ซึ่งมาจากจังหวัดนนทบุรี กรุงเทพมหานคร และจากภูมิภาคอื่นๆ ในระยะเวลาไม่กี่สิบปีมานี้ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า การขยายตัวดังกล่าวอาจมีสาเหตุที่สำคัญมาจากการขยายเส้นทางคมนาคมในพื้นที่โดยเฉพาะการสร้างถนนบางกวยไทรน้อยที่เริ่มสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2503-2506 ชาวบ้านกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ค่อนข้างมีฐานะดี เนื่องจากจากระดับราคาของหมู่บ้านจัดสรรต่างๆ ที่มีราคาขายตั้งแต่ 2-5 ล้านบาท ไปจนถึงที่มีราคาขายตั้งแต่ 10 ล้านบาทขึ้นไป นอกจากนี้บางคนยังเป็นผู้มีตำแหน่งทางสังคมในระดับสูง เช่น เป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นรองผู้ว่ารถไฟฟ้ายอดนิยม เป็นต้น (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า (1) ปัจจุบันชาวบ้านในพื้นที่กรณีศึกษาจะเป็นการผสมผสานในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่มาอย่างยาวนาน และในชุมชนจัดสรรที่เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ และ (2) ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปของชาวบ้านในชุมชนจัดสรรส่วนใหญ่จะมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่าชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิม

2. การก่อเกิดและสังสมทุนทางสังคม

สำหรับลักษณะของการก่อเกิดและสังสมทุนทางสังคมซึ่งมีฐานมาจากลักษณะของความสัมพันธ์ต่างๆ ภายใต้บริบทเชิงพื้นที่ดังที่ได้กล่าวถึงในหัวข้อที่ผ่านมา ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่ยึดโยง (Bonding) และเชื่อมโยง (Bridging) รวมถึงความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking) ของชาวบ้านในพื้นที่กรณีศึกษาเข้าใจด้วยกันนั้น การอธิบายจึงจะ

อาศัยการจำแนกเป็น 2 ระดับ คือ ในระดับชุมชน และระดับตำบล โดยแต่ละระดับจะมีรายละเอียดดังนี้

1) **ระดับชุมชน** เมื่อพิจารณาให้ลึกกลงไปในระดับชุมชนถึงสายสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในพื้นที่แห่งนี้ พบว่า ความสัมพันธ์ของชาวบ้านภายในชุมชนต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นสายสัมพันธ์ในแนวราบที่เป็นการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกันในกลุ่มความสัมพันธ์ครอบครัวและเครือญาติ เพื่อนบ้าน และความเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ทั้งนี้รายละเอียดอาจมีความแตกต่างกันไป โดยเฉพาะระหว่างชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมและชุมชนจัดสรร กล่าวคือ

- **ชุมชนดั้งเดิม** สายสัมพันธ์ที่โดดเด่นทั้งในแง่ของขนาดและความผูกพันใกล้ชิด รวมถึงยังเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานที่สำคัญ จะเป็นการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกัน คือ **เครือข่ายของกลุ่มความสัมพันธ์ครอบครัวและเครือญาติ** นอกจากนี้ การที่ชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมต่างๆ ส่วนใหญ่มักมีความรู้สึกว่าสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่นั้นเป็นทั้งญาติและเป็นเพื่อนบ้านที่ตนไว้วางใจและสามารถพึ่งพาได้ (ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555) ก็ยังได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกันในกลุ่มเพื่อน และคนในชุมชนเดียวกันอีกด้วย และเมื่อพิจารณาลักษณะของการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างภายใต้ลักษณะของการยึดโยง (Bonding) ในรูปแบบต่างๆ ก็พบว่า จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามความผูกพันใกล้ชิด ไล่ตั้งแต่ในระดับครอบครัวและเครือญาติที่มีความผูกพันใกล้ชิดกันสูง ลงมาเป็นเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกัน และคนในชุมชนเดียวกันตามลำดับ อย่างไรก็ตามการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีค่านิยมของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

และการที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ไม่แตกต่างกันมาก ทำให้การขอความช่วยเหลือระหว่างกันของชาวบ้าน จึงมีการประเมินแล้วว่าผู้ใดที่พอจะให้ความช่วยเหลือได้ และหากต้องให้ความช่วยเหลือก็ต้องไม่ให้ตนต้องเดือดร้อนมากเกินไป (ก้านันและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

- *ชุมชนจัดสรร* ความสัมพันธ์ของชุมชนนี้ส่วนใหญ่ จะมีรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากชุมชนแบบดั้งเดิม คือ มีกลไกความสัมพันธ์ที่เป็นแบบทางการ โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ประสานความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนรวมถึงควบคุมดูแลชุมชนของตน โดยอาจกล่าวได้ว่าลักษณะของความสัมพันธ์ที่โดดเด่นทั้งในแง่ของขนาดและความผูกพันใกล้ชิด รวมถึงยังเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานที่สำคัญที่ยึดโยง (Bonding) คนในชุมชนจัดสรรต่างๆ เข้าด้วยกันนั้นจะเป็น *เครือข่ายของกลุ่มชุมชนเดียวกัน* ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของความสัมพันธ์ในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติ รวมถึงเพื่อนบ้าน มักอยู่ในวงที่จำกัดเฉพาะในกลุ่มเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกันหรือในซอยเดียวกันหรือที่รู้จักกันมาก่อนเท่านั้น และเมื่อพิจารณาประเด็นการช่วยเหลือพึ่งพาระหว่างกันของสมาชิกในชุมชนจัดสรรต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการให้ความช่วยเหลือเล็กน้อย ในวงแคบในกลุ่มเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกันหรือในซอยเดียวกันหรือที่รู้จักกันมาก่อน สำหรับการช่วยเหลือสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนที่ไม่ได้รู้จักกันเป็นการเฉพาะ มักเป็นสถานภาพโดยเฉพาะในกลุ่มความร่วมมือแบบทางการที่มีการจัดตั้งขึ้น

2) *ระดับตำบล* การก่อเกิดและสั่งสมทุนทางสังคมในระดับนี้เกิดจากสายสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากการเชื่อมโยง (Bridging) ที่เป็นสัมพันธ์แนวราบระหว่างบุคคลที่มีสถานะที่คล้ายคลึงกัน และความเกี่ยวพัน

(Linking) ที่เป็นสายสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในแนวคิดที่มีฐานะแตกต่างกัน ซึ่งซ้อนทับอยู่กับสายสัมพันธ์ที่ยึดโยง (Bonding) ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งในชุมชนดั้งเดิมและจัดสรร โดยมีผู้นำเป็นกลไกที่สำคัญในฐานะคนกลางที่เป็นผู้เชื่อมต่อกันภายในและภายนอก กล่าวคือ ด้วยลักษณะของความสัมพันธ์ที่เป็นการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกันของคนในพื้นที่แห่งนี้ ทั้งในชุมชนดั้งเดิมและชุมชนจัดสรรมักจะจำกัดอยู่แค่ในระดับชุมชน และหากมีระดับของความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดก็มักจะอยู่ในรูปของปัจเจกบุคคล โดยการติดต่อสื่อสารระหว่างกันหรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนั้น ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ที่อยู่บนฐานของการติดต่ออย่างเป็นทางการ และมักจะดำเนินการผ่านตัวแทนซึ่งเป็นผู้นำในระดับท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานหมู่บ้าน และประธานชุมชน เป็นต้น (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555) ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและความใกล้ชิด นอกจะตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ เพื่อนบ้าน และความเป็นคนในชุมชนเดียวกันแล้ว ยังรวมไปถึงความสัมพันธ์แบบตัวแทน ในชุมชนต่างๆ ของผู้นำในระดับท้องถิ่นแต่ละคน และความสัมพันธ์แบบทางการอีกด้วย

ดังนั้น การก่อเกิดและสั่งสมทุนทางสังคมของชาวบ้าน ทั้งในระดับชุมชนและตำบลในพื้นที่กรณีศึกษานั้น เป็นการซ้อนทับกันระหว่างความสัมพันธ์ต่างๆ ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่ยึดโยง (Bonding) และเชื่อมโยง (Bridging) รวมถึงความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking) โดยตั้งอยู่บนฐานของความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่ม

ความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ เพื่อนบ้าน และความเป็นคนในชุมชนเดียวกัน รวมถึงความสัมพันธ์แบบตัวแทน (ในชุมชนต่างๆ ของผู้นำในระดับท้องถิ่นแต่ละคน) และความสัมพันธ์แบบทางการ ที่มีความใกล้ชิดและการช่วยเหลือเกื้อกูลที่แตกต่างกันอีกด้วย

3. ปฏิบัติการของทุนทางสังคม

สำหรับปฏิบัติการของทุนทางสังคมในภาวะอุทกภัยของพื้นที่กรณีศึกษา ภายใต้ลักษณะของการก่อเกิดและสั่งสมทุนทางสังคม ทั้งในส่วนของภาครัฐ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นซึ่งเป็นภาคส่วนที่มีหน้าที่หลักในการบริหารจัดการพื้นที่ และชาวบ้านที่ประสบอุทกภัยซึ่งมีความเชื่อมโยงตอกันนั้น สามารถจำแนกตามระยะเวลาออกเป็น 3 ช่วง คือ ในช่วงของการเตรียมการ ช่วงที่น้ำเริ่มเข้าท่วม และช่วงที่น้ำได้เข้าท่วมสูงเต็มพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ระยะเวลาแรก ช่วงการเตรียมรับมือกับปัญหาอุทกภัยนั้น พบว่า

ภาครัฐในระดับท้องถิ่น จะมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นหลักในการดำเนินงานตามแผนงานป้องกันปัญหาอุทกภัยตามปกติที่เกิดขึ้นทุกปี เช่น การจัดทำแผนเฉพาะกิจ การจัดเตรียมบุคลากร สถานที่ งบประมาณ เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ และการสำรวจพื้นที่จุดเสี่ยงต่างๆ เพื่อวางแผนป้องกัน/เครื่องสูบน้ำ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบข่าวสาร ฯลฯ และด้วยฐานะที่เป็นนิติบุคคล มีงบประมาณของตนเอง การดำเนินงานจึงเน้นการอาศัยทรัพยากรของตนเป็นหลัก โดยมีการประสานขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการไปยัง

อำเภอและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องบ้างในบางส่วน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555)

ผู้ประสพภัย ปฏิบัติการของทุนทางสังคมในการจัดการตนเอง และการให้ความช่วยเหลือระหว่างกันที่เข้มข้นส่วนใหญ่ ทั้งในชุมชนดั้งเดิมและจัดสรร**มักจำกัดอยู่แค่ในระดับครัวเรือน**เท่านั้น ไม่ได้ขยายตัวไปในระดับชุมชน ซึ่งในระดับชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเท่านั้น ในขณะที่การติดต่อประสานงานกับภาครัฐในระดับท้องถิ่น ซึ่งกระทำผ่านผู้นำของแต่ละชุมชนหรือหมู่บ้านก็จะเป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ชาวบ้านเป็นระยะๆ เช่นเดียวกัน

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าในช่วงเตรียมการรับมือกับอุทกภัย ปฏิบัติการของทุนทางสังคมที่เป็นการยึดโยง (Bonding) ที่ใกล้ชิดในกลุ่มครอบครัวและเครือญาติถูกนำมาใช้อย่างเข้มข้น ในขณะที่การยึดโยง (Bonding) ที่ใกล้ชิดรอบๆ ลงมาอย่างความสัมพันธ์ในกลุ่มของเพื่อนบ้าน และคนในชุมชนเดียวกัน รวมถึงความสัมพันธ์ที่เป็นการเชื่อมโยง (Bridging) และความเกี่ยวพัน (Linking) ที่มีผู้นำเป็นกลไกที่สำคัญในฐานะคนกลางนั้น ถูกนำมาใช้น้อยมาก โดยส่วนใหญ่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพียงเท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ผู้นำและชาวบ้านส่วนใหญ่ ทั้งในชุมชนดั้งเดิมและจัดสรรไม่มีใครคาดคิดว่าสถานการณ์จะมีความรุนแรง รวมถึงยังรู้สึกเคยชินกับปัญหา และมีการเตรียมพร้อมในป้องกันตนเองอยู่แล้วในเบื้องต้นอีกด้วย เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มอ่างกะทะและมีคูคลองเชื่อมติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้มีน้ำท่วมบ้านเรือนประชาชนเสียหายเป็นประจำในทุกปีอยู่แล้ว โดยเฉพาะ

ในพื้นที่ติดคลองต่างๆ (ก้านันและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2555)

2) **ระยะที่สอง** เมื่อสถานการณ์เริ่มมีแนวโน้มรุนแรงเมื่อน้ำได้เริ่มเข้าท่วมพื้นที่บางส่วน พบว่า

ภาครัฐในระดับท้องถิ่น เริ่มมีการประสานงานกับทางอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ใกล้เคียงเป็นระยะๆ ทั้งในแบบเป็นทางการและแบบใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีแต่เดิม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความช่วยเหลือต่างๆ รวมถึงการสำรวจพื้นที่ เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์อพยพ/พักพิง ในกรณีที่น้ำท่วมสูงและต้องอพยพประชาชนอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันก็มีการเข้ามาให้ความช่วยเหลือและขอความร่วมมือกับชาวบ้านในพื้นที่มากขึ้น ผ่านผู้นำในชุมชนต่างๆ ในการป้องกันพื้นที่ ภายใต้การดำเนินงานของภาครัฐในระดับถิ่นนั้น เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปจะพบว่าในระยะนี้ทุนทางสังคมในระดับปัจเจกบุคคลของผู้นำแต่ละคนถือเป็นอีกกลไกหนึ่งที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการประสานขอความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ทั้งกับหน่วยงานภายนอกและกับชาวบ้านในพื้นที่การศึกษา โดยปรากฏทั้งความสัมพันธ์แนวราบที่เป็นกรยึดโยง (Bonding) การเชื่อมโยง (Bridging) และความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking)

ผู้ประสบภัย นอกจากการเตรียมรับมือกับปัญหาอุทกภัยของชาวบ้านแต่ละคนเช่นในระยะแรกแล้ว ในระยะนี้การเตรียมการดูจะ**ขยายตัวไปสู่ระดับชุมชน**มากขึ้น โดยชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ทั้งในชุมชนดั้งเดิมและจัดสรร ส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มเพื่อการระดมทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการลงแรง ให้เงิน และให้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น โดยอาศัยทั้งเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนของตน (นายก

องค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555) ซึ่งสะท้อนให้เห็นรวมกลุ่มในระดับชุมชนที่มีมากขึ้น เมื่อต้องเผชิญปัญหาอุทกภัยร่วมกัน ซึ่งอาจพอจะกล่าวได้ว่าใน *ภาวะที่ยากลำบาก* เช่นนี้ ได้ช่วยกระชับความสัมพันธ์ในระดับชุมชน โดยเฉพาะที่เป็นการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกันของชาวบ้านในสายสัมพันธ์ของ *กลุ่มชุมชนเดียวกัน* ตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์อุทกภัยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น รวมถึงยังกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนต่างๆ มีความตระหนักถึงภาระหน้าที่ของความเป็นคนชุมชนเดียวกัน ในการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมป้องกันชุมชนมากขึ้น เพราะหากไม่สามารถป้องกันชุมชนได้ ก็มีความเสี่ยงที่น้ำจะเข้าท่วมที่พักอาศัยของแต่ละคน โดยเฉพาะในชุมชนจัดสรรนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับในสภาวะปกติก็จะเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะพบว่าการติดต่อสื่อสารระหว่างกันซึ่งมักจะจำกัดอยู่ในระดับครัวเรือนหรือเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกันหรืออยู่ในซอยเดียวกันหรือในชุมชนเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ (ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน, สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2555) แต่ในสภาวะที่ยากลำบากการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเริ่มมีขอบเขตกว้างขวางมากกว่า โดยมีการรวมกลุ่มเพื่อป้องกันชุมชน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือระหว่างกัน โดยอาศัยทั้งเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมจากทั้งภายในและภายนอกชุมชนนั่นเอง

โดยเป็นที่น่าสังเกตว่า ในระยะนี้ชาวบ้านมีการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันทั้งคนที่เคยและไม่เคยรู้จักกันมาก่อนทั้งภายในพื้นที่และภายนอกพื้นที่ เช่น ในศูนย์พักพิงบางแห่งมีการให้ความช่วยเหลือระหว่างกันทั้งในส่วนเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์พักพิง ผู้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนผู้ประสบภัยทั้งที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน (ผู้ประสานงานศูนย์พักพิงชุมชนมุสลิม ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2555) เป็นต้น ซึ่ง

เป็นการก่อเกิดทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นการยึดโยง (Bonding) การเชื่อมโยง (Bridging) และความเกี่ยวพัน (Linking) อย่างไรก็ตาม การก่อเกิดทุนทางสังคมในลักษณะนี้ก็มีข้อจำกัด คือ อาจสูญสลายได้หากไม่ได้มีการสานต่อ เมื่ออุปสรรคหรือภัยคุกคามนั้นผ่านไป แต่ถ้าหากได้รับการสานต่อทุนทางสังคมในลักษณะนี้ก็จะมีความยืดหยุ่นและพลังที่สามารถนำมาใช้ได้

3) ระยะที่สาม เมื่อน้ำได้เข้าท่วมเต็มพื้นที่ พบว่า

ภาครัฐในระดับท้องถิ่น ในระยะนี้เมื่อรัฐบาลจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย (ศปภ.) ขึ้น และมีคำสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย (ศปภ.) ในลักษณะเดียวกับส่วนกลางเพื่อประสานงานทั่วประเทศ จึงมีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยจังหวัดนนทบุรีที่ศาลากลางจังหวัด และจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยประจำอำเภอขึ้น ณ ที่ว่าการอำเภอตามลำดับ ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีการร่วมงานกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นกับอำเภอ เพราะองค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่งถือเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยประจำอำเภอ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอำเภอจะได้รับงบประมาณสำหรับจัดซื้อถุงยังชีพ ตลอดจนเครื่องอุปโภคบริโภคและของใช้อื่นๆ สำหรับจัดสรรให้กับผู้ประสบอุทกภัยที่ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ แต่ก็ไม่เพียงพอสำหรับทุกคน โดยได้รับการจัดสรรเพียงร้อยละ 48 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้น (ปลัดอำเภอ, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2555) ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้นำในระดับท้องถิ่นต้องใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ระดับบุคคลเพื่อจัดหาทรัพยากรเพิ่มเติม โดยปรากฏทั้ง

ความสัมพันธ์ที่เป็นการยึดโยง (Bonding) การเชื่อมโยง (Bridging) และ ความเกี่ยวพัน (Linking) เช่นเดียวกับในระยะที่สอง

นอกจากนี้ ในการกระจายทรัพยากร/สิ่งของที่ได้รับบริจาคให้ถึงมือของผู้ประสบอุทกภัย เครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำกับชาวบ้านในชุมชนได้ กลายเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญ ที่ถูกใช้เป็นช่องทางหลักในการส่งต่อของบริจาค อีกด้วย (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 21 พฤษภาคม 2555) ทั้งในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เป็นการยึดโยง (Bonding) การเชื่อมโยง (Bridging) และความเกี่ยวพัน (Linking)

ผู้ประสบภัย ในระยะนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงนี้แม้จะมีน้ำท่วมสูง เต็มพื้นที่แล้ว แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในชุมชนดั้งเดิม (รวมถึง ชาวบ้านในชุมชนจัดสรรอีกส่วนหนึ่ง) ก็ยังคงเลือกที่จะยังคงอาศัยอยู่บ้าน ของตน มากกว่าจะอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่น รวมถึงในศูนย์พักพิงที่ทางภาครัฐ ได้จัดเตรียมไว้ให้ โดยเลือกที่จะส่งเฉพาะผู้ที่เป็นภาวะพึ่งพิงอย่างเด็กเล็ก คนชรา คนพิการ คนป่วย ออกนอกพื้นที่หรือเข้ามาอยู่ในศูนย์พักพิงแทน ซึ่ง แม้ว่าการดำเนินชีวิตในช่วงเวลาดังกล่าวนี้จะมีความยากลำบาก ทั้งในด้านการคมนาคมที่ยากลำบาก เครื่องอุปโภค-บริโภคที่ขาดแคลน แต่การที่ ชาวบ้านยังเลือกที่จะอยู่ที่บ้านของตนเองมากกว่า ก็เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นหวงบ้าน และทรัพย์สินของตน รวมถึงมีความเชื่อมั่นว่าหากเกิดอะไร ขึ้นก็ยังสามารถพึ่งพาหรือขอความช่วยเหลือจากญาติๆ เพื่อนบ้าน และคนใน ชุมชนได้ (ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2555) ซึ่งลักษณะดังกล่าว ด้านหนึ่งก็ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อมั่นในกลไกของการให้ความช่วยเหลือ พึ่งพาระหว่างกันของชาวบ้าน ที่เป็นปฏิบัติการของทุนทางสังคมที่มาจาก การยึดโยง (Bonding) ในกลุ่มความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ

เพื่อนบ้าน และความเป็นคนในชุมชนเดียวกัน รวมถึงการให้ความช่วยเหลือของภาครัฐในระดับท้องถิ่นผ่านผู้นำในชุมชนหรือหมู่บ้านที่ผู้ประสบภัยคุ้นเคย ที่เป็นปฏิบัติการของทุนทางสังคมที่มาจากการเชื่อมโยง (Bridging) และความเกี่ยวพัน (Linking) ระหว่างกันของผู้นำกับชาวบ้านนั่นเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปฏิบัติการของทุนทางสังคมในภาวะฉุกเฉินภัยของพื้นที่กรณีศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ทุนทางสังคมทั้งความสัมพันธ์แนวราบที่เป็นการยึดโยง (Bonding) การเชื่อมโยง (Bridging) และความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking) ถือเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญที่มีพลังและศักยภาพที่ถูกนำมาใช้ ทั้งในกลไกของการจัดการตนเองของผู้ประสบภัย และกลไกของการให้ความช่วยเหลือที่มาจากภายนอก ในการระดม/จัดสรรทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงใช้เป็นตาข่ายทางสังคม (social safety net) รองรับความทุกข์ยากที่ผู้ประสบภัยเผชิญความยากลำบากร่วมกัน ซึ่งช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของผู้คน โดยเฉพาะทุนทางสังคมการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกันในกลุ่มความสัมพันธ์ครอบครัวและเครือญาติที่มีความใกล้ชิดระหว่างกันสูง อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตว่า ในสภาวะที่ยากลำบากได้ช่วยกระชับเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนในเครือข่ายแนบแน่นขึ้น ลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ทุนทางสังคมที่เป็นการยึดโยง (Bonding) ระหว่างกันในกลุ่มความสัมพันธ์ของความเป็นคนในชุมชนเดียวกันให้มีบทบาทมากขึ้น โดยปรากฏให้เห็นทั้งในชุมชนดั้งเดิมและจัดสรร ผ่านการรวมกลุ่มในการช่วยเหลือและป้องกันชุมชนร่วมกันนั่นเอง

2) ในภาวะที่ยากลำบากได้ก่อให้เกิดทุนทางสังคมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยปรากฏทั้งความสัมพันธ์แนวราบที่เป็นการยึดโยง (Bonding)

การเชื่อมโยง (Bridging) และความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking) แต่การก่อเกิดทุนทางสังคมในลักษณะนี้ก็มีข้อจำกัดเช่นกัน นั่นคือ อาจสูญสลายได้หากไม่ได้มีการสานต่อ เมื่ออุปสรรคหรือ เมื่อภัยคุกคามนั้น ผ่านไป

อย่างไรก็ดี จากปฏิบัติการของทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนดั้งเดิม และจัดสรร เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ได้แก่ ขนาดของเครือข่าย และฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมของสมาชิกในกลุ่มความสัมพันธ์นั้นๆ จะส่งผลต่อพลังและศักยภาพในการขับเคลื่อนที่แตกต่างกัน โดยจะเห็นได้จากการระดมทรัพยากรของชุมชนต่างๆ ในพื้นที่กรณีศึกษา ระหว่างคนสองกลุ่ม คือ กลุ่มคนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่มาอย่างยาวนานที่ดูจะมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่า กลุ่มคนที่เพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในใหม่ที่ส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดี พลังและศักยภาพในการขับเคลื่อนของทุนทางสังคมของชุมชนใหม่เหล่านี้ จึงดูจะมีศักยภาพในการระดมทรัพยากร และ/หรือใช้ประโยชน์จากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่พวกเขาามีอยู่มากกว่าชาวบ้านในชุมชนดั้งเดิมที่มีฐานะต่ำกว่า อย่างไรก็ตาม การมีขนาดเครือข่ายที่กว้างขวางของชาวบ้านเช่นในหมู่บ้านมั่นคง ที่แม้ว่าสมาชิกในชุมชนจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่สูง แต่การที่ชุมชนมีเครือข่ายภายในที่เข้มแข็ง และยังมีเครือข่ายกับภายนอกที่กว้างขวาง ก็ส่งผลให้ชาวหมู่บ้านมั่นคงสามารถอาศัยทุนทางสังคมทั้งภายในและภายนอกในการระดมทรัพยากรต่างๆ ทั้งในลักษณะของการร้องขอและการเข้ามาให้ความช่วยเหลือเองในภาวะฉุกเฉินของเครือข่ายได้ เช่น การเข้ามาให้ความช่วยเหลือของเครือข่ายกลุ่มหมู่บ้านมั่นคงแห่งอื่นๆ และสถาบันพัฒนาองค์กร

ชุมชน หรือ พอช. (เลขานุการของหมู่บ้านมั่นคง, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2555) เป็นต้น

ดังนั้น จากกรณีตัวอย่างทั้งสองกรณีในเบื้องต้นจึงอาจพอสรุปได้ว่า หากสมาชิกในกลุ่มต่างๆ เป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมสูง ทูทางสังคมของกลุ่มนั้นๆ ย่อมจะมีพลังมาก แต่สำหรับกลุ่มที่สมาชิกเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมต่ำ ก็ใช้ว่าพลังของทูทางสังคมของเขาเหล่านั้น จะต้องน้อยตามลงไปด้วย ถ้าหากเขาเหล่านั้นสามารถสร้างหรือมีเครือข่ายที่ใหญ่ก็จะ เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ทูทางสังคมมีพลังในการขับเคลื่อนสิ่งต่างๆ ได้เช่นกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะสอดคล้องกับสิ่งที่ ปีแอร์ บูดีเยอร์ (Pierre Bourdieu) ได้กล่าวไว้ว่า “เรื่องทูทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายของคนในสังคม ที่จะเป็นพลังในการกระทำต่างๆ ระดับทูทางสังคมจะมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายที่คนแต่ละกลุ่มสามารถเชื่อมโยงให้เกิดการขับเคลื่อนได้และขึ้นอยู่กับทูทางเศรษฐกิจ ทูวัฒนธรรม และ ทูทางสัญลักษณ์ที่คนคนนั้นจะได้มาด้วยความชอบธรรมจากคนที่ติดต่อกับ” (อ้างถึงใน ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, 2547: 32)

ข้อจำกัด: ผลกระทบในด้านลบ และความเชื่อมโยงระหว่างทูทางสังคมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ในภาวะอุทกภัยที่เกิดขึ้น แม้ว่าในด้านหนึ่งทูทางสังคมจะมีประโยชน์ โดยเป็นเสมือนตาข่ายรองรับทางสังคม เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสาร และช่องทางในการเข้าถึงทรัพยากรที่หายาก แต่ในอีกด้านหนึ่งทูทางสังคมก็สร้างความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งส่งผลต่อความไว้วางใจที่ถดถอยลง ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดส่วนหนึ่งของแนวคิดทูทางสังคม ทั้งในแง่

ของผลกระทบในด้านลบ และความเชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยพบว่า

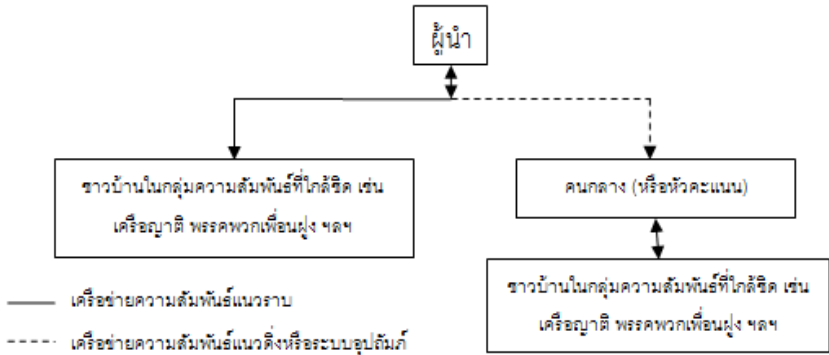
1) **ในแง่ของผลกระทบในด้านลบ** สำหรับผลกระทบในด้านลบของแนวคิดทุนทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในอุทกภัยปี 2554 สำหรับพื้นที่กรณีศึกษาแห่งนี้ คือ **ลักษณะการช่วยเหลือที่จำกัดเฉพาะกลุ่ม** โดยเฉพาะเมื่อทุนทางสังคมของแต่ละคน/ชุมชนมีไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายและทุนต่างๆ การใช้ทุนทางสังคมในภาวะอุทกภัยจึงอาจตอกย้ำถึงโครงสร้างความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่แล้วให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก ผ่านการเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือระหว่างกลุ่มคนที่มีทุนมาก-น้อยมีไม่เท่ากัน เช่น ในกรณีของชาวบ้านในชุมชนจัดสรรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมที่สูงกว่า ซึ่งดูจะมีศักยภาพในการระดมทรัพยากรและ/หรือใช้ประโยชน์จากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่พวกเขาเชื่อมโยงมากับชาวชุมชนดั้งเดิมหรือในกรณีของความช่วยเหลือที่ได้รับที่ไม่เท่ากันระหว่างกลุ่มคนที่ใกล้ชิดกับที่ไม่ใกล้ชิดผู้นำในระดับท้องถิ่น ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่ยึดโยง (Bonding) และเชื่อมโยง (Bridging) รวมถึงความสัมพันธ์ในแนวตั้งที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking) ในฐานะคนกลางที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ประสบภัยกับการช่วยเหลือของภาคส่วนต่างๆ ดังที่ผู้นำในระดับท้องถิ่นตั้งข้อสังเกตถึงการดำเนินงานของผู้นำในระดับท้องถิ่นอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลว่า

“มีการให้สิทธิพิเศษหรือจัดสรรทรัพยากรความช่วยเหลือที่เป็นพิเศษแก่ครอบครัว เครือญาติ รวมถึงคนใกล้ชิด”

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 1

ซึ่งในกรณีลักษณะความเชื่อมโยงกับการเมืองในระดับท้องถิ่นยังได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการผลิตซ้ำอำนาจ เพื่อรักษาหรือพัฒนาตำแหน่งของตนในกลุ่มของผู้นำในระดับท้องถิ่นและเครือข่ายอีกด้วย ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

2) **ในแง่ของความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ** ภายใต้ลักษณะของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของผู้นำแต่ละคน พบว่า ในภาวะอุทกภัย การที่ผู้นำที่ถือเป็นคนกลางที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ประสบภัยกับการช่วยเหลือของภาคส่วนต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นการช่วยเหลือที่จำกัดหรือเป็นพิเศษแก่กลุ่มที่ใกล้ชิดทั้งนี้ก็เนื่องมาจากกระบวนการสร้างและรักษาผลิตซ้ำเชิงอำนาจของผู้นำแต่ละคน ที่จะต้องมีการสร้างหรือรักษาเครือข่ายของตน ทั้งที่เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่ยึดโยง (Bonding) และเชื่อมโยง (Bridging) รวมถึงความสัมพันธ์ในแนวตั้งหรือระบบอุปถัมภ์ที่เป็นความเกี่ยวพัน (Linking) (ดังแผนภาพที่ 2) บนความคาดหวังของสมาชิกในเครือข่าย เพื่อรักษาหรือพัฒนาตำแหน่งของตนในการเลือกตั้งครั้งต่อไป ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่มีค่าใช้จ่าย ดังนั้นทุนต่างๆ จะเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญที่ตัวแทนต้องใช้ทั้งจากทุนส่วนตัวหรือแม้กระทั่งทุนของส่วนรวมได้มาในช่วงอุทกภัยตามตำแหน่งที่ได้รับก็จะถูกนำมาใช้เพื่อการสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่มของตนและไม่ใช้กลุ่มของตน

แผนภาพที่ 2 แสดงลักษณะเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้นำกับฐานเสียง ที่มา: ประมวลจากการศึกษา

อย่างไรก็ดี ถ้าหากผู้นำไม่สามารถให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกในเครือข่ายได้ตามที่สมาชิกคาดหวัง ก็อาจทำให้ผู้นำสูญเสียเครือข่ายและตำแหน่งของตนในการเลือกตั้งครั้งต่อไปได้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อในพื้นที่ไม่ได้มีผู้นำหรือคนที่ชาวบ้านจะพึ่งพิงได้ไม่ได้มีแค่เพียงคนเดียว ซึ่งชาวบ้านอาจจะเข้าไปสังกัดเครือข่ายของผู้นำคนใหม่ ที่ให้ความช่วยเหลือกับตนในช่วงอุทกภัยนั่นเอง ผลต่อเนื่องอาจสะท้อนให้เห็นได้อย่างเด่นชัดในช่วงหลังประสบอุทกภัย ดังที่ผู้นำในระดับท้องถิ่นคนหนึ่งได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า

“ชาวบ้านที่เขาเลือกเรา เขาก็คาดหวังว่าเราจะช่วยเหลือได้ เมื่อเขาลำบากหรือต้องการความช่วยเหลือ แต่พอเราทำไม่ได้เขาก็ไม่ค่อยพอใจเท่าไร แม้ว่าเมื่อก่อนจะได้เคยให้ความช่วยเหลือมา

ตลอด ตอนนีทำให้จะขอความร่วมมืออะไรมันก็จะลำบาก เหมือน
เขาไม่สนับสนุนเรา แต่เขาสนับสนุนคนอื่นแล้ว”

ผู้ใหญ่นบ้านหมู่ที่ 4

คำกล่าวของชาวบ้านที่ได้กล่าวถึงประเด็นเดียวกันนี้ไว้ว่า

“เราเลือกเขาก็เพราะรู้จักกันและก็คาดหวังว่าเขาจะช่วยเหลือ
เราได้เมื่อลำบากหรือต้องการความช่วยเหลือ แต่ผู้ใหญ่เขาไม่ช่วย
เรา กลับไปช่วยคนใกล้ชิดคนอื่น และกลับเป็นคนอื่นที่มาช่วยเรา
คราวหน้าก็คงจะไม่เลือกเขาแล้วก็ได้”

ชาวบ้านในพื้นที่

ดังนั้น ภายใต้กระบวนการสร้างและรักษาผลิตซ้ำเชิงอำนาจของ
ผู้นำแต่ละคนทั้งในช่วงปกติและในช่วงภาวะอุทกภัยนั้น แม้จะมีลักษณะของ
การครอบงำ แต่การเข้าเป็นพรรคพวกของผู้อุปถัมภ์ไม่ใช่การบีบบังคับโดย
สิ้นเชิงไม่ใช่ผลของทางเลือกที่มีจำกัดการที่ระบบความสัมพันธ์คู่แบบ
ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์จะตกอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่งของความต่อเนื่อง
(continuum) เช่น ถ้าผู้รับอุปถัมภ์มีสินค้าหรือการบริการที่มีค่ายิ่งที่จะตอบ
แทน หรือถ้าเขาสามารถเลือกผู้อุปถัมภ์ที่แข่งขันกันอยู่ได้ หรือถ้าเขามีอำนาจ
หรือเขาสามารถจัดการเรื่องราวต่างๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อุปถัมภ์ กรณีเหล่านี้
สภาพสมดุลจะเกิดขึ้นเกือบเท่ากัน (เจมส์ ซี สกอตต์, 2545: 50)

สรุป

จากที่ได้กล่าวถึงทุนทางสังคมท่ามกลางภัยพิบัติ โดยอาศัยกรณีศึกษาภาวะอุทกภัยของตำบลแห่งหนึ่งในจังหวัดนนทบุรี พ.ศ.2554 ในหัวข้อผ่านๆ มา จะเห็นได้ว่า ทุนทางสังคมซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม บนบรรทัดฐานของการแลกเปลี่ยนที่มีต่อกันของชาวบ้านในพื้นที่กรณีศึกษา ถือเป็นกลไกที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ทั้งในกลไกของการจัดการตนเองของผู้ประสบภัย และกลไกของการให้ความช่วยเหลือที่มาจากภายนอก ทั้งในการระดม/จัดสรรทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงใช้เป็นตัวข่ายทางสังคม (social safety net) รองรับความทุกข์ยากที่ผู้ประสบภัยเผชิญความยากลำบากร่วมกัน ซึ่งช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของผู้คน และช่วยยกระดับเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนในเครือข่ายแน่นแฟ้นขึ้น

อย่างไรก็ดี การมีและการใช้ทุนทางสังคม ไม่ได้มีแต่ผลบวกเสียทั้งหมด แต่หากยังอาจส่งผลในด้านลบ รวมถึงมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการกระชับอำนาจ (หรือผลิตซ้ำเชิงอำนาจ) ของผู้นำกลุ่มเดิมๆ ที่สามารถระดมทรัพยากรมาจัดสรรให้ผู้คนในเครือข่ายของตนเองมากขึ้น ซึ่งดูจะสอดคล้องกับมุมมองของ ปีแอร์ บูดีเยอร์ (Pierre Bourdieu) ที่ได้ชี้ให้เห็นทุนทางสังคมในอีกด้านหนึ่งคือในฐานะที่เป็นเครื่องมือของอำนาจ ซึ่งในมุมมองของเขาต่อแนวคิดทุนทางสังคมเขาไม่ได้มองแค่ความไว้วางใจ เครือข่ายทางสังคม และบรรทัดฐานทางสังคมดังเช่นในแนวคิดทุนทางสังคมกระแสหลักเท่านั้น แต่ได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดบางประการในการวิเคราะห์ทุนทางสังคม คือ การละเลยที่จะพุดมิตีของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยเชื่อมโยงกับเรื่องของการจัดช่วงชั้นทางสังคม ตำแหน่งทางสังคม และเรื่องของการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในการ

พัฒนาตำแหน่ง และสถานะของตน และกลุ่มตนที่สร้างความแตกต่างระหว่างคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มและไม่ใช่สมาชิกของกลุ่ม ดังนั้นการพิจารณาการใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเป็นหลักสำคัญในแนวคิดทุนทางสังคมจึงควรพิจารณาถึงผลในด้านลบ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมทั้ง 2 ระบบควบคู่กัน ทั้งในส่วนขอระบบอุปถัมภ์หรือระบบความสัมพันธ์ในแนวคิดซึ่งมีลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีอำนาจมากกว่ากับผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า และระบบความสัมพันธ์ในแนวราบของกลุ่มคนที่มีฐานะ อำนาจ หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมอุตุนิยมวิทยา.2554. พายุหมุนเขตร้อนที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย ปี 2554. **วารสารกรมอุตุนิยมวิทยา**. 11, 3 (กันยายน-ธันวาคม 2554).

เจมส์ ซี สกอตต์.2545. **การเมืองในระบบอุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.**

ใน ระบบอุปถัมภ์, แปลโดย ปรีชา คุวินทร์พันธุ์. หน้า 39-136.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. 2547.**วาทกรรมทุนทางสังคม: กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการในบริบทการพัฒนาของไทย (พ.ศ. 2540-2546).** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยา

ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวรรณคีรีตันน์ จำเนียรพล, 2555. “สาระสำคัญจาก Democracy and Social Capital: What's the Connection?,” วารสารวิจัยสังคม 35, 1/2555.

หวน พันธุ์พันธ์. 2547. **ประวัติศาสตร์เมืองนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

องค์การบริหารส่วนตำบล. 2554. **คู่มือการให้บริการประชาชน**. 6 สิงหาคม

ภาษาอังกฤษ

Portes, Alejandro. 1998. **Social Capital: Origins and Applications in Modern Sociology**. Annual Review Sociology 28 (1998).

National Statistics, 2001. **Social Capital A Review of The Literature**. Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics, October 2001.

Thomas Dufhues, Gertrud Buchenrieder and Nuchanata Mun kung. “**Social Capital and Market Imperfections: Accessing Formal Credit in Thailand**.” [online]. 15 Jan 2013. Available from :<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13600818.2012.753999> [9 October 2013]

สัมภาษณ์

ก้านนและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2. **สัมภาษณ์**. 6 มิถุนายน 2555.

ชาวบ้าน. **สัมภาษณ์.** 15 สิงหาคม 2555.

ชาวบ้าน. **สัมภาษณ์.** 10 มิถุนายน 2555.

ชาวบ้าน. **สัมภาษณ์.** 20 กรกฎาคม 2555.

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล. **สัมภาษณ์.** 21 พฤษภาคม 2555.

ปลัดอำเภอ. **สัมภาษณ์.** 11 พฤษภาคม 2555.

ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน. **สัมภาษณ์.** 14 กรกฎาคม 2555.

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4. **สัมภาษณ์.** 16 กรกฎาคม 2555.

ผู้ประสานงานศูนย์พักพิงชุมชนนุมนสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย.

สัมภาษณ์. 18 พฤษภาคม 2555.

เลขานุการของหมู่บ้านมั่นคง. **สัมภาษณ์.** 11 สิงหาคม 2555.

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 1. **สัมภาษณ์.** 5 มิถุนายน 2555.

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 2. **สัมภาษณ์.** 14 กรกฎาคม 2555.